

Vananemine: kuidas mõtestada kättesaadavust

Luule Sakkeus

Demograafia teadusprofessor

Tartu Planeerimiskonverents 24.-25.03.2022

TALLINN UNIVERSITY
Estonian Institute for Population Studies

Individuaalne ja rahvastikuvananemine

▶ Individuaalne vananemine

- ▶ Indiviid oma eluteel läbib erinevaid eluetappe
 - ▶ Igal etapil oma eripärad, järjestikused arengud, mis nõuavad just selle etapi väärtustamist
 - ▶ Seosed elusündmustega ja institutsionaalse kontekstiga, mis aitavad kohaneda vananemisetapiga meie elus

▶ Rahvastikuvananemine

- ▶ modernsele taastetüübile vastav rahvastiku uus vanuskoostis
- ▶ demograafilise ülemineku kaasprotsess
 - ▶ kõrge suremus, kõrge sündimus → suremuse langus, sündimuse langus
- ▶ esmakordne ja senitundmatu inimkonna ajaloos
 - ▶ indiviidide, perekondade, kogukondade ja ühiskonna kohanemisvajadus muutuva sotsiaalse kontekstiga
- ▶ universaalne kõigile maadele, pöördumatu protsess

Rahvastikukoostise muutumine 1950-2100

ÜRO 2019

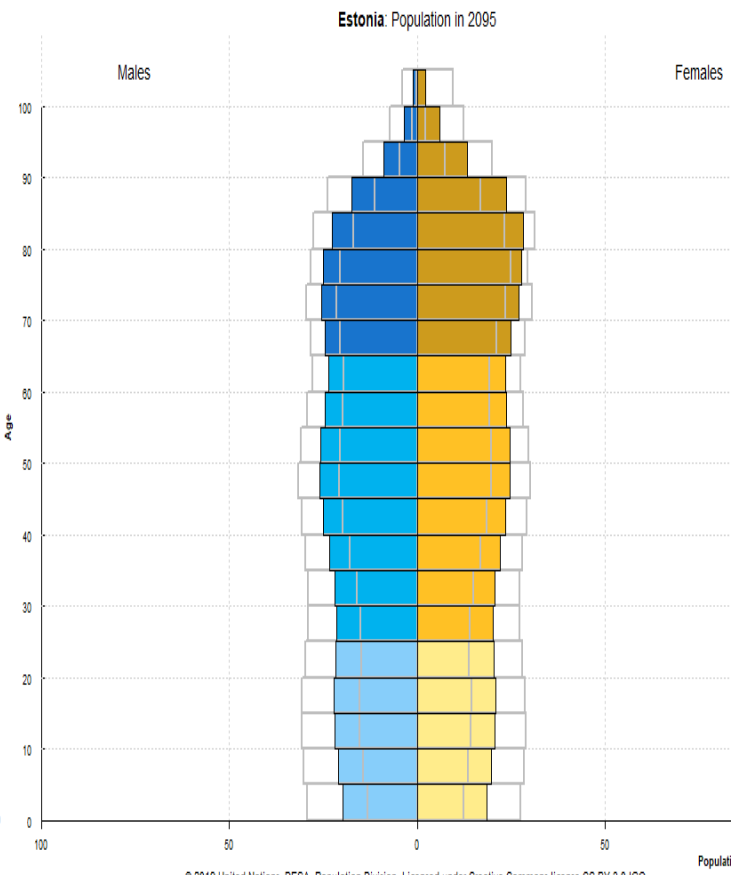
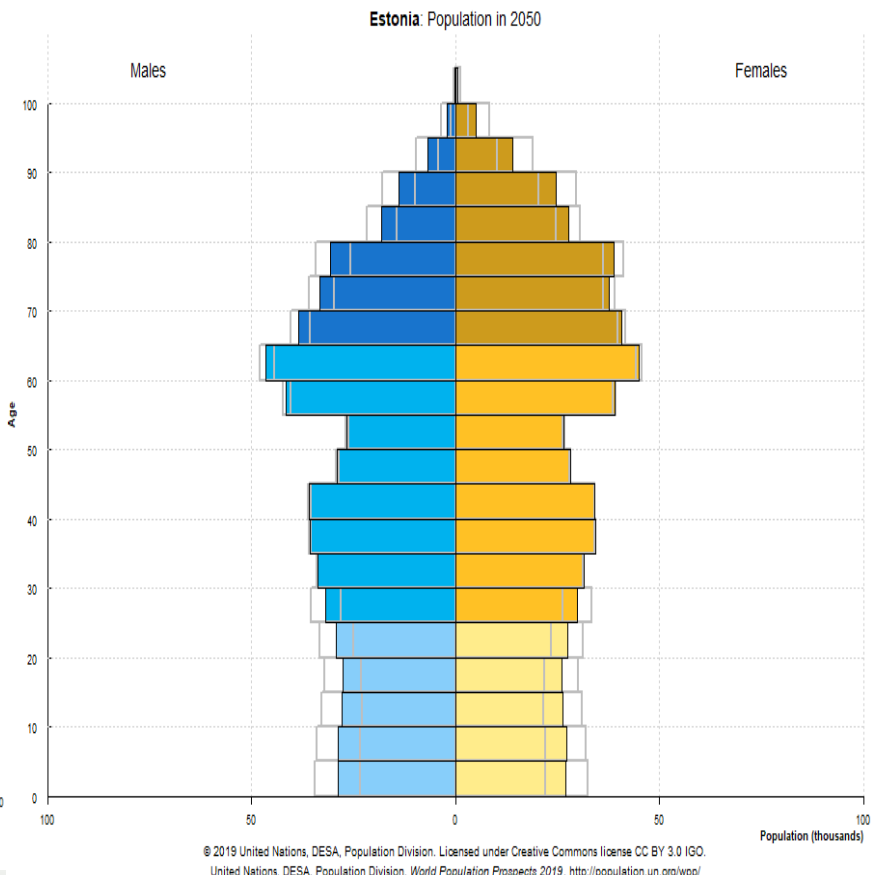
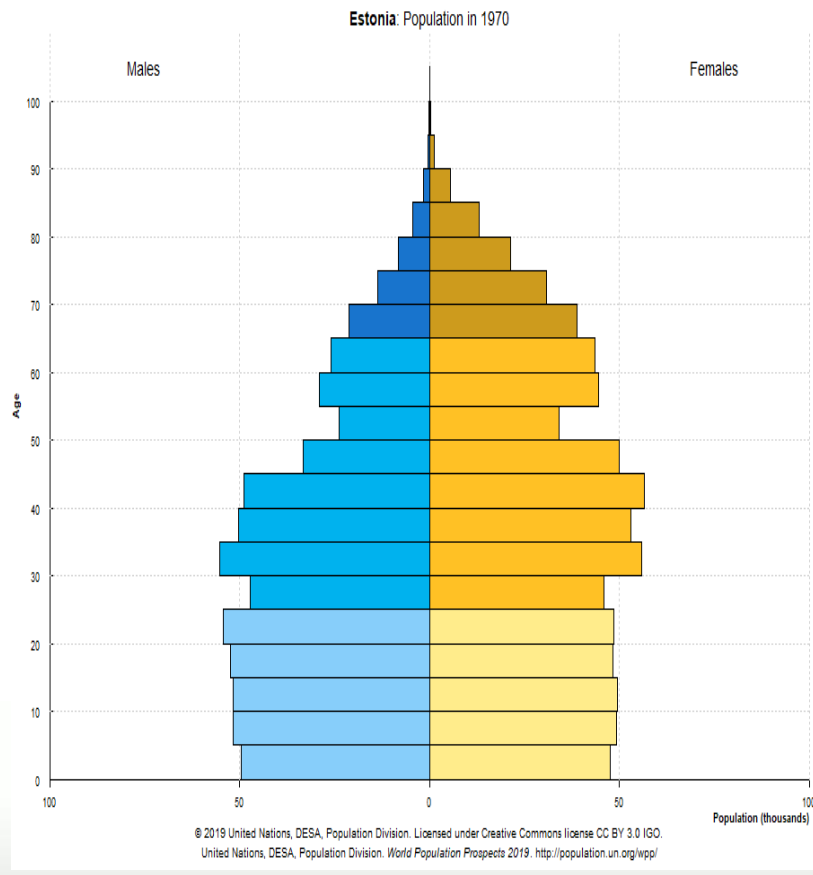
- ▶ <https://population.un.org/wpp/Graphs/DemographicProfiles/Pyramid/233>
- ▶ ÜRO prognoosi andmed:
https://population.un.org/wpp/Graphs/1_Demographic%20Profiles/Estonia.pdf

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). World Population Prospects 2019, Volume II: Demographic Profiles (ST/ESA/SER.A/427).

Vananemine Eestis , 1970, 2050, 2095

ÜRO 2019

Vananemisprotsessi peamised kohanemismehhanismid

- ▶ Vananemine on dünaamiline protsess- pole kindlat vaadet, kes on vana, kuna individuaalne protsess on erinev
 - ▶ rahvastiku tasemel tänane 60ne on eilne 40ne
- ▶ Hariduse ekspansiooniga tõuseb indiviidi teadlikkus ning võime teha teadlikke otsuseid- see on oluline tegur individuaalse vananemise edasilükkamiseks
 - ▶ peamiseks küsimuseks kuidas haavatavamaid järele aidata
- ▶ Innovatsioonid meditsiinis võimaldavad varasemalt fataalsed haigused muuta tänasteks kroonilisteks, tehnilised abivahendid võimaldavad paremat elukvaliteeti
 - ▶ Terviseteenuste kättesaadavus
- ▶ Kohandused ümbritsevas keskkonnas võimaldavad kordades paremat toimetulekut tegevuspiirangute ilmnemisel (füüsiline ja sotsiaalne keskkond)
 - ▶ Füüsilise keskkonna kohandamine ja sotsiaalteenuste areng ning kättesaadavus
- ▶ Inimese elueal ei ole piire (Vaupel, Oeppen 2002), hakkame kohanduma!

Kuidas mõista kättesaadavust

▶ Kättesaadavus

- ▶ saadaval, võimalik, kasutatav, kasulik, kasutada olev, saavutatav, avatud, juurdepääsetav, jaotatav

- ▶ Mis on ühist jalgratturil, kohvriga reisijal, lapsevankriga emal, puudega inimesel ja vanemaealisel?

Rahvastikuvananemine ja heaolu vanemas eas

▶ Võtmeküsimused heaolu tagamisel

- ▶ Kohandatud keskkond (teed, sissepääsud, ülekäigud, trepikäigud, sildid (ka kaupadel), tekstid, viidad)
 - ▶ Teabe olemasolu
 - ▶ Vajalikud terviseteenused
 - ▶ Vajalikud sotsiaalteenused
 - ▶ Õpivõimaluste olemasolu
 - ▶ Sotsiaalse inimliku toe olemasolu
 - ▶ Turvalisuse tagatus
 - ▶ Ühiskonnaelus aktiivse osalemise võimalus (nt valimised, ü/e hooned, töö (sh vabatahtliku töö võimalused))
- ▶ Kuidas tagada vähim lõhe heaolus erinevate rahvastikurühmade vahel?

Haavatavamad vanemaealised ja mõned teenuste kättesaadavuse aspektid Eestis

- ▶ Valitud on SHARE 2020 (8.laine) (www.share-estonia.ee) kesk- ja vanemaealised 50+
 - ▶ füüsilise ja kognitiivse käitumispiirangutega (ADL; IADL) – 30%
 - ▶ Alzheimeri kõigi tunnustega (3 ülesannet) – 2,3% (osaliste tunnustega 18,7%)
 - ▶ Igapäevategevuste piirangutega (nii tõsised kui mõõdukad) – 64,6%
 - ▶ Depressiooni sümptomitega (EURO-D 4+) – 34%

Teenuste kasutamine haavatavates rühmades, SHARE 2020

	Ühistranspordi kasutus			
	Füüs ja kogn piirangutega	Alzheimeri tunnustega	Tegevus- piirangutega	Depressiooniga
Raskusteta	32.7	22.2	49.9	50.2
Mõningate raskustega	17.0	13.3	16.7	15.2
Suurte raskustega	13.0	17.8	8.8	10.0
Ei saa üldse kasutada	19.8	26.7	10.4	12.6
El vaja	12.7	20.0	10.8	10.2

	Apteegi kasutus			
	Füüs ja kogn piirangutega	Alzheimeri tunnustega	Tegevus- piirangutega	Depressiooniga
Raskusteta	35.3	24.4	56.0	54.0
Mõningate raskustega	21.5	17.8	19.8	19.5
Suurte raskustega	17.3	24.4	10.5	11.8
Ei saa üldse kasutada	15.0	17.8	7.5	9.4
El vaja	6.2	15.6	2.8	3.5

	Toidupoe kasutus			
	Füüs ja kogn piirangutega	Alzheimeri tunnustega	Tegevus- piirangutega	Depressiooniga
Raskusteta	34.7	28.9	55.9	52.9
Mõningate raskustega	22.2	13.3	20.3	21.1
Suurte raskustega	16.2	22.2	9.5	11.0
Ei saa üldse kasutada	16.1	17.8	7.8	9.9
El vaja	6.1	17.8	2.9	3.4

	Arsti/õe külastus			
	Füüs ja kogn piirangutega	Alzheimeri tunnustega	Tegevus- piirangutega	Depressiooniga
Raskusteta	34.8	31.1	55.1	52.4
Mõningate raskustega	23.7	15.6	21.8	21.8
Suurte raskustega	21.8	33.3	12.7	14.8
Ei saa üldse kasutada	11.0	13.3	5.2	6.8
El vaja	3.9	6.7	1.8	2.5

Sotsiaalteenuste kasutamine, SHARE Eesti 2020

	Transport arsti juurde					Sotsiaalteenused			
	Füüs ja kogn piirangutega	Alzheimeri tunnustega	Tegevus-piirangutega	Depressiooniga		Füüs ja kogn piirangutega	Alzheimeri tunnustega	Tegevus-piirangutega	Depressiooniga
Tasuta sotsiaaltransport	3.4	6.7	1.6	1.5	Sotsiaaltöötaja pole hinnanud teenuste vajadust	85.6	91.1	90.8	91.8
Sümboolse tasuga sotstransport	2.9	2.2	1.7	2.4	KOV hooldaja	6.5	6.7	3.5	4.3
Perek transport	28.6	42.2	16.2	18.1	KOV koduteenused	4.9	4.4	2.5	4.3
Ühistransport	17.5	15.6	19.2	23.0	Sh Kütmine	2.3	0.0	2.0	0.0
					Sh Söök ratastel	9.1	0.0	8.2	3.7
					Sh Majapidamine - toiduained, koristus	68.2	100.0	71.4	81.5
					Sh Muu	20.5	0.0	18.4	14.8

Täna tähelepanu eest!

luule.sakkeus@tlu.ee

TALLINN UNIVERSITY
Estonian Institute for Population Studies